

การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Creation of local history knowledge to enhance the quality of teaching
and learning for social studies students Roi Et Rajabhat University.

ปริญ รสจันทร์^{1*} นุชรินทร์ มิ่งโกล² มนตรี เตียนพลกรัง³ อภิชาติ ดีไม่น้อย⁴

E-mail: parin1012522@gmail.com

โทรศัพท์: 09-8969-4993

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด 2) เพื่อศึกษาการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด 3) เพื่อศึกษาแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมระหว่างวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์นิพนธ์ของร้อยเอ็ด และการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด และศึกษาแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการทดลอง คือ นักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ชั้นปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 17 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบบันทึกการเก็บข้อมูลจากเอกสารแบบสอบถามการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด แบบสอบถามแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแล้วสรุปเป็นความเรียง ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น ประกอบด้วย ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และพงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา 2) การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมาจากแหล่งข้อมูล 1) สื่อออนไลน์ 2) เอกสารทางราชการ 3) หนังสือแบบเรียน 3) แนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ประกอบด้วย การใช้หลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล การมุ่งพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ การพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม และการพัฒนาทักษะการสื่อสาร

คำสำคัญ: การสร้างองค์ความรู้, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, การเรียนการสอน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

² อาจารย์ประจำ สาขาวิชาคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

³ อาจารย์ประจำ สาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

⁴ อาจารย์ประจำ สาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Abstract

This research The objectives include 1) to study Historiography related to Roi Et 2) to study the creation of knowledge about local history of Roi Et 3) To study ways to use local history knowledge of Roi Et in teaching and learning. Using a mixed research method between historical research methods to study Roi Et's historical documents. and survey research to study the creation of local historical knowledge in Roi Et. and study methods for using knowledge of Roi Et local history in teaching and learning.

The target group used in the experiment was social studies students. Roi Et Rajabhat University, 4th year, 2nd semester, academic year 2023, number of 17 people, which were obtained through purposive selection. The tools used in the research include: Record form for collecting data from documents Questionnaire on knowledge needs for teaching local history subjects. Questionnaire on guidelines for using knowledge of Roi Et local history in teaching and learning. Qualitative data were analyzed using content analysis and summarized in essays. Quantitative data were analyzed using averages. standard deviation.

The results of the research found that 1) Historiography related to Roi Et which is the Primary sources, consisting of the legend of the city of Champasak of Phraya Maha Amatayathibodi Chronicles of Isan Province by Amonwongwijit and the chronicles of the northeastern region of Phraya Khattiyawongsa. 2) Creating knowledge about local history of Roi Et used in teaching and learning from sources 1) online media 2) government documents 3) textbooks.. 3) Guidelines for using knowledge of Roi Et local history in teaching and learning to raise the quality of teaching for social studies students. Roi Et Rajabhat University consists of using the principles of active learning management. Developing logical thinking skills Focusing on developing attitudes from studying history Developing questioning skills and developing communication skills.

Keywords: Knowledge creation, local history, teaching and learning.

ความเป็นมาของปัญหา

วิจารณ์ พานิช (2555) กล่าวว่าประวัติศาสตร์ เป็นสาระวิชาหลัก (Core Subjects) ในการเสริมสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) ทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับโลก (Global Awareness) การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) ตลอดจนทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross-cultural Understanding) นับเป็นการเตรียมเยาวชนคนรุ่นใหม่เข้าสู่โลกที่มีความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วให้สามารถดำรงชีวิตภายใต้ความเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างเหมาะสม (วิจารณ์ พานิช. 2555: 15 - 22) และวินัย พงศ์ศรีเพียร (2552) นักประวัติศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงได้สรุปถึงประโยชน์ของประวัติศาสตร์ว่าเป็นวิชาที่มีส่วนในการพัฒนาภูมิปัญญาของคนในชาติ เพราะเป็นวิชาที่สร้างนักคิดและปัญญาชน ตลอดจนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์

แม้นักวิชาการทั้งสองท่านในข้างต้นให้ความสำคัญต่อวิชาประวัติศาสตร์ในฐานะเครื่องมือในการฝึกฝนทักษะ และความคิดของผู้เรียน แต่ยงยุทธ ชูแว่น (2551) นักประวัติศาสตร์คนสำคัญอีกท่านหนึ่งกลับให้ความสำคัญต่อเนื้อหาในวิชาประวัติศาสตร์ในฐานะเครื่องมือในการกล่อมเกลาคติของผู้เรียนให้มีความรัก และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ทั้งยังสามารถเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจต่อชีวิต และมีทัศนคติที่ดีงามในการรับรู้ต่อโลก และสำหรับบุคคลทั่วไปประวัติศาสตร์ก็ล้วนแต่เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อาจเป็นเหมือนชุมพลของชุมชนในการบอกเล่าถึงวันวานอันหวานชื่น ความสามัคคี และการแก้ไขปัญหาในยามวิกฤต เพื่อร่วมสร้าง

อนาคตอันเข้มแข็งได้ (ยงยุทธ ชูแว่น. 2551 : 246 - 253) สอดคล้องกับสีลาภรณ์ บัวสาย (2547) ที่กล่าวว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ รากเหง้า และเป็นฐานสำคัญหนึ่งในการสร้างพลังความเข้มแข็งให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน และยังเป็นฐานของการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศได้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามารถปลูกพลังชุมชนผ่านฐานสำคัญ 4 ฐาน ประกอบด้วย 1) ฐานทรัพยากร 2) เครือข่ายทางสังคม 3) ระบบความรู้ 4) วัฒนธรรมและความเชื่อ อันเป็นบันไดที่จะสร้างความยั่งยืนของชุมชนอย่างมีสมดุล (สีลาภรณ์ บัวสาย. 2547 : 9 - 31)

ผู้วิจัยเชื่อว่า แท้จริงแล้วความรู้ทางประวัติศาสตร์ย่อมสามารถทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ทั้งทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และสามารถสร้างเจตคติที่ดีให้แก่ผู้เรียนไปพร้อม ๆ กัน ด้วยว่าเป็นวิชาที่ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการจดจำเนื้อหาเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นวิชาที่ต้องอาศัยการฝึกฝนทางความคิด เช่นการตั้งคำถาม และการสังเกต การค้นคว้าหลักฐาน และการอธิบายอย่างมีเหตุผล

อย่างไรก็ดี ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในร้อยเอ็ดนั้น มีประเด็นสำคัญคือการขาดความรู้เกี่ยวกับงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เป็นหลักฐานขั้นต้น จากการสำรวจครูผู้สอนส่วนใหญ่ใช้เนื้อหาที่มาจากอินเทอร์เน็ต และเอกสารราชการที่ไม่มีความน่าเชื่อถือ เนื่องจากเอกสารเหล่านี้ไม่ได้มีการประเมินคุณค่าของหลักฐานว่ามีหลักฐานรองรับมากน้อยเพียงใด เช่นในเอกสารแผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2566 – 2570 (ฉบับทบทวน) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 หน้าที่ 9 เล่าถึงประวัติศาสตร์ของร้อยเอ็ดว่า

“...เรียกว่า เมืองสาเกตนคร แห่งอาณาจักรกุลนทะ ต่อมาอาณาจักรกุลนทะถึงคราวเสื่อม เมืองสาเกตร้างไป บริเวณรอบปิงสระมิดันกุ่มขึ้นทั่วไป จึงเรียกบริเวณนั้นว่า บ้านกุ่ม...” (สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด. 2565 : 9)

ข้อความในเอกสารจากสำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ อ้างถึงประชุมพงศาวดารภาคที่ 4 ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2458 แต่เมื่อผู้วิจัยตรวจสอบเอกสารดังกล่าวแล้วพบว่าไม่มีข้อความข้างต้นในเอกสารดังกล่าวแต่อย่างใด คงเป็นการเขียนตามความเข้าใจของผู้เรียบเรียง ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริง เนื่องจากจนปัจจุบันนี้ยังไม่พบหลักฐานว่าเมืองโบราณอันเป็นที่ตั้งเมืองร้อยเอ็ดปัจจุบันนี้มีชื่อเรียกว่าอย่างไร การอ้างข้อความที่ไม่ได้มีจริงในเอกสารที่กล่าวอ้างจึงย่อมสร้างความเสียหายให้แก่การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์อย่างมีอาจประเมินได้

ปัญหาที่พบจากครูผู้สอนในจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ สอดคล้องกับข้อสังเกตของวินัย พงศ์ศรีเพียร (2552) ที่ว่าการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ถือเป็นกระบวนการทางปัญญา หัวใจของวิชาประวัติศาสตร์อยู่ที่การวิเคราะห์หรือตีความจากเอกสารหลักฐานปฐมภูมิ แต่สังคมไทยในปัจจุบัน คนไทยทั่วไปรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ผ่านสื่อ ทั้งที่เป็นสื่อแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยที่ข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลที่เขียนจากเอกสารหลักฐานทุติยภูมิเป็นส่วนใหญ่ จึงอาจทำให้ครูอาจารย์ที่สอนวิชาประวัติศาสตร์ในระดับชั้นต่าง ๆ แทบไม่รู้จักหรือมีโอกาสดูใช้เอกสารหลักฐานปฐมภูมิในการจัดการเรียนการสอน ด้วยเหตุนี้การประมวลความรู้เรื่องประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เป็นหลักฐานขั้นต้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารขั้นต้นเพื่อประเมินคุณค่าในฐานหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี (หรุ่น ศรีเพ็ญ) พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ปฐม คเนจร) และพงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา (เหลา ณ ร้อยเอ็ด) เพื่อประมวลความรู้ให้ครูผู้สอนประวัติศาสตร์ในจังหวัดร้อยเอ็ดสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ และเจตคติของผู้เรียนได้ โดยมีคำถามหลักในการวิจัยว่าการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ดีควรเป็นอย่างไร อันจะเป็นการยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดให้มีความทันสมัย และเข้าใจในความสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาการสร้างสรรค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด
3. เพื่อศึกษาแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

การวิจัยแบบผสมระหว่างวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์นิพนธ์ของร้อยเอ็ด และการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด และศึกษาแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร

1) นักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ชั้นปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 56 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่างการวิจัย

1) นักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ชั้นปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 ซึ่งได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์คัดเลือกจากผู้ผ่านการฝึกประสบการณ์วิชาชีพในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 ในจังหวัดร้อยเอ็ด และได้สอนในรายวิชาประวัติศาสตร์ จำนวน 17 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.1 แบบบันทึกการเก็บข้อมูลจากเอกสาร เป็นแบบบันทึก ที่ประกอบด้วย หัวข้อชื่อเอกสาร ประเด็นสำคัญ และเลขหน้า เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้น ประกอบด้วย 1) ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี 2) พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และ 3) พงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา

3.2 แบบสอบถาม มี 2 ตอน ประกอบด้วย 1) การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 5 ข้อ 2) แบบสอบถามแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 10 ข้อ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ดำเนินการศึกษาเอกสารชั้นต้นประกอบด้วย 1) ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี 2) พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และ 3) พงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา แล้วบันทึกข้อมูลในแบบบันทึกข้อมูล

4.2 ดำเนินการเก็บข้อมูลผ่านระบบ Google form สำหรับนักศึกษาที่เคยสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดจำนวน 17 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ดำเนินการศึกษาเอกสารชั้นต้นประกอบด้วย 1) ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี 2) พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และ 3) พงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา แล้วบันทึกข้อมูลในแบบบันทึกข้อมูล เพื่อตรวจสอบที่มา ผู้แต่ง ความสอดคล้อง และความแตกต่างของเอกสารทั้ง 3 ชิ้น แล้วสรุปเป็นความเรียง

5.2 ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำไปเทียบเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง ความสำคัญอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง ความสำคัญอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึง ความสำคัญอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง ความสำคัญอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง ความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด 2) เพื่อศึกษาการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด 3) เพื่อศึกษาแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยมีผลการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ร้อยเอ็ด

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น ประกอบด้วย ตำนานเมืองนครจำปาศัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และพงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา ซึ่งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์เหล่านี้เกิดขึ้นท่ามกลางบรรยากาศความตึงเครียดในการอ้างสิทธิเหนือดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงระหว่างสยาม และฝรั่งเศส ในราวรัชกาลที่ 4 ต่อเนื่องถึงราวแผ่นดินรัชกาลที่ 5 (เดช บุนนาค. 2566 : 14-15)

ท่ามกลางการอ้างสิทธิดังกล่าว ประวัติศาสตร์คือเครื่องมือสำคัญในการอ้างความเป็นเจ้าของพื้นที่และผู้คน ดังในคำขึ้นต้นของพงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตรซึ่งประกาศอย่างตรงไปตรงมาว่า

“...พระราชอาณาจักรสยามภาคหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างแลติจูดเหนือ 13 ดีกรีเศษ ถึง 16 ดีกรีเศษ ลองติจูดวันออก 103 ดีกรี ถึง 105 ดีกรีเศษ ตรงทิศวันออกเฉียงเหนือของกรุงเทพมหานคร (บางกอก) ซึ่งเรียกว่ามณฑลอีสานนั้น เปนมณฑลใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งนับเข้าในมาตราเปนมณฑลชั้นที่ 1 เดิมมีอาณาเขตทางฝ่ายวันออกข้ามแม่น้ำโขงไปจนถึงเขาบันทัดต่อแดนญวน ครั้นมาเมื่อปี ร.ศ. 112 ประเทศสยามได้ยกอาณาเขตทางฝั่งโขงวันออกฤๅษีฝ่าย แลทั้งเกาะดอนในลำน้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส เพราะฉะนั้นอาณาเขตมณฑลอีสานข้างวันออกในปัจจุบันนี้จึงคงเพียงจดลำน้ำโขง ฝั่งตะวันตกเท่านั้น...” (อมรวงศ์วิจิตร. 2539 : 1)

ตำนานเมืองนครจำปาศัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี (หรุ่น ศรีเพ็ญ) เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้นในราวพุทธศักราช 2428 แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว งานชิ้นนี้เริ่มต้นกล่าวถึงพระครูโพนเสม็ด และกล่าวถึงการก่อตั้งเมืองทุ่ง ซึ่งเป็นรากเหง้าของเมืองร้อยเอ็ด ดังความว่า

“...เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรจึงจัดตั้งบ้านอำเภอโขง ขึ้นเป็นเมืองโขง ให้จารย์ฮวดเป็นเจ้าเมืองรักษาอาณาเขตที่ตำบลนั้น ให้จารย์เสียงข้างขึ้นไปเป็นเจ้าเมืองศรีครือเตา(นครเตา) ให้จารย์แก้วเป็นเจ้าเมืองทุ่งรักษาเขตแดน...” (กรมศิลปากร. 2545 : 221)

พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เริ่มเขียนขึ้นในราวพุทธศักราช 2447 แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว งานชิ้นนี้นับเป็นงานประวัติศาสตร์การเมืองที่มีคุณค่าในฐานะหลักฐานชั้นต้นที่สะท้อนมุมมองของชนชั้นนายสยามที่มีต่ออดีตของดินแดนอีสานอย่างชัดเจน โดยเฉพาะความพยายามจัดระเบียบอดีตของอีสานให้เป็นไปตามคติการยกบ้านขึ้นเป็นเมืองที่ประกอบไปด้วยการมีนามหมู่บ้านเดิม และการได้รับพระราชทานนามจากกรุงเทพมหานคร ฯ

พงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้นในราวพุทธศักราช 2454 เป็นหลักฐานชั้นต้นที่เขียนโดยผู้มีเชื้อสายของผู้ปกครองพื้นเมือง และต่อมาทำราชการในระบบใหม่จนสามารถขึ้นสู่ตำแหน่งผู้ว่าราชการได้สำเร็จ เอกสารนี้นอกจากให้ข้อมูลตั้งแต่การตั้งเมืองร้อยเอ็ดแล้ว ยังทำให้ทราบว่าทำไมบรรดาผู้ปกครองพื้นเมืองจึงมีความอ่อนไหวประมาททางการเมืองเป็นอย่างยิ่ง นั่นเพราะสิทธิธรรมอำนาจของทุกตำแหน่งในการปกครองเมืองล้วนเกิดจากการแต่งตั้งของสยาม การขึ้นสู่ตำแหน่งเหล่านี้จึงต้องอาศัยการทำความดีความชอบต่อสยามเป็นหลัก มิได้เกิดจากการสั่งสมบารมีในพื้นที่จึงปรากฏว่ากรมการเมืองอาจถูกลอบทำร้ายได้อย่างง่ายดาย

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ทั้ง 3 เรื่องนี้ จึงถือเป็นหลักฐานชั้นต้นในที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวเชื่อมต่อการระหว่างการตั้งเมืองร้อยเอ็ด การปกครองด้วยเจ้าพื้นเมืองรูปแบบอาญา 4 และสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดได้เป็นอย่างดี

2. การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด

จากการสำรวจนักศึกษาที่เคยสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด จำนวน 17 คน ในประเด็นการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด มีผลสำรวจดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด

ลำดับ	แหล่งที่มาของข้อมูล	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
1	สื่อออนไลน์	4.76	มากที่สุด
2	เอกสารทางราชการ	4.61	มากที่สุด
3	หนังสือแบบเรียน	4.41	มาก
4	คำบอกเล่า	4.12	มาก
5	เอกสารทั่วไป	4.07	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมาจากแหล่งข้อมูล ดังนี้ 1) สื่อออนไลน์ค่าเฉลี่ย 4.76 อยู่ในระดับมากที่สุด 2) เอกสารทางราชการ ค่าเฉลี่ย 4.61 อยู่ในระดับมากที่สุด 3) หนังสือแบบเรียน ค่าเฉลี่ย 4.41 อยู่ในระดับมาก

จากผลการสำรวจนี้ทำให้เห็นได้ว่า การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนส่วนมากมาจากแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นรองที่ไม่มีความน่าเชื่อถือ อันเป็นปัญหาสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์

3. แนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

จากการสำรวณักศึกษาที่เคยสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด จำนวน 17 คน ในประเด็นแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด มีผลสำรวจดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 แนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

ลำดับ	ประเด็นสำคัญ	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
1	การใช้หลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก	4.71	มากที่สุด
2	การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล	4.65	มากที่สุด
3	การมุ่งพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์	4.59	มากที่สุด
4	การพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม	4.47	มาก
5	การพัฒนาทักษะการสื่อสาร	4.35	มาก
6	การพัฒนาทักษะการแก้ปัญหา	4.18	มาก
7	การปลูกฝังความภาคภูมิใจในชาติ	3.82	มาก
8	การปลูกฝังความภาคภูมิใจในท้องถิ่น	3.76	มาก
9	การพัฒนาทักษะการจำ	3.71	มาก
10	การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	3.65	มาก

จากตาราง 2 พบว่าแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด 5 อันดับแรก ประกอบด้วย การใช้หลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล การมุ่งพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ การพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม และการพัฒนาทักษะการสื่อสาร

จากผลการสำรวจนี้ทำให้เห็นได้ว่า การสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ดีควรใช้หลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล และพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ตลอดจนพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม และพัฒนาทักษะการสื่อสาร มากกว่าการมุ่งการท่องจำ และการมุ่งพัฒนาผลการเรียนเป็นหลัก

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยที่พบว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น ประกอบด้วย ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และพงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ทั้ง 3 เรื่องนี้ ถือเป็นหลักฐานชั้นต้นที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวเชื่อมต่อการหว่างการตั้งเมืองร้อยเอ็ด การปกครองด้วยเจ้าพื้นเมืองรูปแบบอาญา 4 และสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดได้เป็นอย่างดี ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับยงยุทธ ชูแว่น (2551) ที่ให้ความสำคัญต่อเนื้อหาในวิชาประวัติศาสตร์ในฐานะเครื่องมือในการกล่อมเกล่าเจตคติของผู้เรียนให้มีความรัก และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ทั้งยังสามารถเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจต่อชีวิต และมีทัศนคติที่ดีงามในการรับรู้ต่อโลก และสำหรับบุคคลทั่วไปประวัติศาสตร์ใกล้ตัวเช่นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อาจเป็นเหมือนชุมพลึงของชุมชนในการบอกเล่าถึงวันวานอันหวานชื่น ความสามัคคี และการแก้ไขปัญหานายามวิกฤต เพื่อร่วมสร้างอนาคตอันเข้มแข็งได้ และสอดคล้องกับสิลาภรณ์ บัวสาย (2547) ที่กล่าวว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือรากเหง้า และเป็นฐานสำคัญหนึ่งในการสร้างพลังความเข้มแข็งให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน และยังเป็นฐานของการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศได้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามารถปลูกพลังชุมชนผ่านฐานสำคัญ 4 ฐาน ประกอบด้วย 1) ฐานทรัพยากร 2) เครือข่ายทางสังคม 3) ระบบความรู้ 4) วัฒนธรรมและความเชื่อ อันเป็นบันไดที่จะสร้างความยั่งยืนของชุมชนอย่างมีสมดุล

จากผลการวิจัยที่พบว่า การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมาจากแหล่งข้อมูลดังนี้ 1) สื่อออนไลน์ค่าเฉลี่ย 4.76 อยู่ในระดับมากที่สุด 2) เอกสารทางราชการ ค่าเฉลี่ย 4.61 อยู่ในระดับมากที่สุด 3) หนังสือแบบเรียน ค่าเฉลี่ย 4.41 อยู่ในระดับมาก จากผลการสำรวจนี้ทำให้เห็นได้ว่า การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนส่วนมากมาจากแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นรองที่ไม่มีความน่าเชื่อถือ อันเป็นปัญหาสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับวินัย พงศ์ศรีเพียร (2552) ที่ว่าการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ถือเป็นกระบวนการทางปัญญา หัวใจของวิชาประวัติศาสตร์อยู่ที่การวิเคราะห์หรือตีความจากเอกสารหลักฐานปฐมภูมิ แต่สังคมไทยในปัจจุบัน คนไทยทั่วไปรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ผ่านสื่อ ทั้งที่เป็นสื่อแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยที่ข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลที่เขียนจากเอกสารหลักฐานทุติยภูมิเป็นส่วนใหญ่ จึงอาจทำให้ครูอาจารย์ที่สอนวิชาประวัติศาสตร์ในระดับชั้นต่าง ๆ แทบไม่รู้จักหรือมีโอกาสได้ใช้เอกสารหลักฐานปฐมภูมิในการจัดการเรียนการสอน

จากผลการวิจัยที่พบว่า การสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ดีควรใช้หลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล และพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ตลอดจนพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม และพัฒนาทักษะการสื่อสาร มากกว่าการมุ่งการท่องจำ และการมุ่งพัฒนาผลการเรียนเป็นหลัก ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับวิจารณ์ พานิช (2555) กล่าวว่าประวัติศาสตร์ เป็นสาระวิชาหลัก (Core Subjects) ในการเสริมสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) ทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับโลก (Global Awareness) การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) ตลอดจนทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross-cultural Understanding) นับเป็นการเตรียมเยาวชนคนรุ่นใหม่เข้าสู่โลกที่มีความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วให้สามารถดำรงชีวิตภายใต้ความเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างผาสุก และสอดคล้องกับวินัย พงศ์ศรีเพียร (2552) ที่สรุปถึงประโยชน์ของประวัติศาสตร์ว่าเป็นวิชาที่มีส่วนในการพัฒนาภูมิปัญญาของคนในชาติ เพราะเป็นวิชาที่สร้างนักคิดและปัญญาชน ตลอดจนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์

สรุปผลการวิจัย

การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด โดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพและการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์นั้น ต้องอาศัยการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์อันเป็นหลักฐานชั้นต้นเพื่อสร้างเนื้อหาที่มีความลุ่มลึกและเป็นเหตุเป็นผล และต้องอาศัยหลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล และพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ตลอดจนพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม และพัฒนาทักษะการสื่อสาร มากกว่าการมุ่งการท่องจำ และการมุ่งพัฒนาผลการเรียนเป็นหลัก ดังผลสรุปตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น ประกอบด้วย ตำนานเมืองนครจำปาศักดิ์ ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และพงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ทั้ง 3 เรื่องนี้ ถือเป็นหลักฐานชั้นต้นในที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวเชื่อมต่อการระหว่างการตั้งเมืองร้อยเอ็ด การปกครองด้วยเจ้าพื้นเมืองรูปแบบอาญา 4 และสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดได้เป็นอย่างดี

2. การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมาจากแหล่งข้อมูล ดังนี้ 1) สื่อออนไลน์ ค่าเฉลี่ย 4.76 อยู่ในระดับมากที่สุด 2) เอกสารทางราชการ ค่าเฉลี่ย 4.61 อยู่ในระดับมากที่สุด 3) หนังสือแบบเรียน ค่าเฉลี่ย 4.41 อยู่ในระดับมาก จากผลการสำรวจนี้ทำให้เห็นได้ว่า การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนส่วนมากมาจากแหล่งข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นรองที่ไม่มีความน่าเชื่อถือ อันเป็นปัญหาสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์

3. การสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ดีควรใช้หลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล และพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ตลอดจนพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม และพัฒนาทักษะการสื่อสาร มากกว่าการมุ่งการท่องจำ และการมุ่งพัฒนาผลการเรียนเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้มีบทบาทหน้าที่สนับสนุนครูควรศึกษางานวิจัยนี้อย่างถ่องแท้ แล้วนำไปปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

2. ครูผู้สอน ควรนำแนวทางการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ดีไปใช้ในการวางแผนการสอนให้สามารถพัฒนาความรู้ทักษะ และเจตคติของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบกับผู้สอนประวัติศาสตร์ในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา

2. ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในรูปแบบการวิจัยในชั้นเรียน

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2545). **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 9**. กรุงเทพฯ ฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.

เดช บุนนาค. (2566). **ขบถ ร.ศ.121**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

เต็ม วิชาคณพจนกิจ. (2546). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ปทุม คเนจร. (2456). **พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน**. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 4. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

ปทุม คเนจร. (2545). **พงษาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน**. ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก (9). กรุงเทพฯ ฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์กรมศิลปากร.

ยงยุทธ ชูแว่น. (2551). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ลาภรณ์ บัวสาย. (2547). **พลังท้องถิ่น : บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วิจารณ์ พานิช. (2555). **วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2552). **อาจารย์บูชา**. กรุงเทพฯ ฯ : ศักดิ์โสภารพิมพ.

สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด. (2565). **แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2566 – 2570 (ฉบับทบทวน) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.**

2567. ร้อยเอ็ด : สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด.

ลีลา วีระวงศ์. (2540). **ประวัติศาสตร์ลาว**. กรุงเทพฯ ฯ : มติชน.

เหล่า ณ ร้อยเอ็ด. (2509). **พงศาวดารภาคอีสาน**. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่นกรมการปกครอง.